

KULTŪRA

MENAS LITERATŪRA MOKSLAS

2011 BIRŽELIO 25 d.

DRAUGO ŠEŠTADIENINIS PRIEDAS

Nr. 25 (83)

GAIVALIŠKI ŽIEDAI

S magios vasaros šventės. Joninės, Petrinės, Antaninės... Rasos, Kupalės, paparčio žiedo ieškojimas, būrimas ir spėjimas iš augalų... Kiek čia įvardytos, racionalios krikščionybės ir kiek archajiško, chtoniško, bevardžio pagoniškumo?.. To, kas sąmoninga, apčiuopiama, skaidru, to, ko neišvaidyti, neapčiuopsi, nesuprasi, tik liksi nukrėstas, nudilgintas gamtos paslapties, atsiskleidžiančios per vidurvasario žiedus.

Aštriai dvelkiančios dilgėlės, didžiosios ir mažosios – daržinės, notrelės, panašios į jas, tik lapų kirpimas švelnesnis, o žiedai neaitrūs, tikrosios ramunės ir šunramunės, geltonieji ir baltieji barkūnai, išaugę iki juosmens, keliantys ir lepius baltažiedžius dirvinius vijoklius, smulkiažiedės kraujažolės ir į bangą sugulusios ilgastiebės, išsišakojusios takažolės, didingos šventagaršvės, savo baltais žiedynais lyg popieriniais skėčiais šviečiančios tamsioje dauboje, plačialapiai ir siauralapiai gysločiai, jų žiedai ant laibų ilgų kotelių primena virpančius violetinius tabernakulius, smulkutės mėlynos gėlytės, kurių neprisiskinsi puokštei, nes jos kaipmat nubyra – jų gyvastis kaip elektros išlydis pasilieka žemėje, jonažolės ir bitkrėslės, panašaus sodraus geltonio, sustingusio vasaros vidurdienio ir beprotybės spalvos – latvių folklore radau vietą, kur žmonėms lygiai vidurdienį rodosi šmėklos... o dar kiek vardų žolių ir žiedų, kurių nežinau ir niekad nesužinosiu, ir negaila to nė kiek, nes žolėms užtenka ir tų sąskambių, kuriais jas šaukia stichijų ir sapnų būtybės.

Argi mano balsas čia nėra savaip nedarnus?.. Ar žolė kada nors mane išgirdo?..

Ar žolės pasaulis kada nors mane įsileis, kaip įsileidžia ir priima sapnų ir stichijų būtybes, ar galėsiu kada prisilietus pajusti pirmąją būtybės esimą – juk žolė buvo pirmoji, pasaulis ilgą laiką buvo žolė.

Augalai skirstomi ir klasifikuojami į šeimas, rūšis ir porūšius, grupes ir pogrupius, dėl aiškumo, dėl tvarkos, dėl pažangos, dėl visų kitų civilizacijos gudrybių, kartais netgi tam, kad koks rašytojas sukurtų bestselerį apie meilės ir mirties eliksyrą, nesuvokdamas, kad jo kūrinys yra negyva šaka, tuščias pumpuras, nes ne įvardyti ir paruošti augalus reikia, ne išskirstyti ir atitolinti vieną nuo kito, o suvokti juos kaip stichiją, kurios dalimi būdamas, tai jau pamiršai.

Menkiausia žolelė yra Gyvybės medis, įaugantis į tris būties sferas – dangų, žemę ir požemį, kiekvienas lapas – žemėlapis su mįslingos šalies kelių išsidėstymu, o kiekvienas žiedlapis – valtelė ilgai kelionei. Kas dar daugiau gali jungti metafiziką ir fiziką, kas gali prijaukinti kosmosą kaip sapno ir pasamonės erdvę, jei ne Gyvybės medis, kurio šaknys gali virsti šakomis, o šakos – šaknimis, paukščio plunksnos – žuvies pelekais, o žuvies pelekai – paukščio plunksnomis, jis kaip matematinės tiesės spindulys, besiveržiantis tolyn, ir jo pabaiga negrįžta į pradžią.

Kartūs žaliapilkiai kiekiai ir dar kartesni pilkieji pelynai, daržinės usnys ir karališkieji dagiai purpuro spalvos žiedais, laukiniai krienai ir sulaukėjusios rūgštynės, bado metų balandos ir tuščiajė subrendusios smilgos – stichija, kurios nepažįstu, kurią klaidingai įvardiju ir bejėgiškai klasifikuoju, o tai, ką sapne man sako paslaptingos žolių būtybės, lieka neišgirsta, nes jų žodžiai neprasimuša pro sąmonės filtrą, ir aš galiu tik spėlioti, kokie jų vardai sapne.

Joninės.

V. Daraškevičiaus nuotr.

Bus tau, broleli, lemtis maloninga:
Vainiką tu gausi –
Prasto žolyno žemėj nestinga –
Daikto brangiausio.

Šlama žolelės, pilnos jų pievos,
Vasarų gelmės prižėlę,
Bet kaip iškilmingai mūs protėvių Dievas
Jom karūnuoja vėlę.

Kas tau nežino, kas tau nežino,
Žemėj nebūna
Tokio prakeikto prasto žolyno,
Kurs nepakeistų karūnų.

Brolį drauguži, sakau: nenorėki
Tik laimės ir juoko,
Matai ant stalo didelę riekę?
Nemačiom pabučiuoki.

Henrikas Algis Čigriejus

Kitame numeryje:

- G. Mareckaitė. Dokumentikos ar beletristikos tiesa
- Maironio lietuvių literatūros muziejui – 75
- P. Visvydas. Rašinėjimai svetur užsibuvus

Redaguoja Renata Šerelytė rainbow.vilnius@gmail.com
Maketuoja Jonas Kuprys

Šio šeštadienio Kultūros turinys

- 1-as psl. Renata Šerelytė. Gaivališki žiedai
- 2-as psl. Kęstutis A. Trimakas. Medjugorje: 30 metų
- 4-as psl. N. Hunter. Orfėjas ir Euridikė (II)
- 5-as psl. Stasys Goštautas. Pastabos apie *Naująjį romaną*
- 6-as psl. Stanislovas Abromavičius. Eilėraščiai
- 7-as psl. G. Gudjurgienė. Saugo praeitį, kad ateitis atsimintų

MEDJUGORJE: 30 METŲ, 1981–2011

KĘSTUTIS A. TRIMAKAS

Medjugorje išsirikiuoja šalia Lurdo, Fatimos, Guadelupės kaip pasaulyje viena gausiausiai lankomų katalikų maldininkų vietovių. Nepaisant sveiko pamaldumo bei dvasinių vaisių, jos 30 metų istoriją lydi vietinė opozicija. Katalikų Bažnyčios vadovybė Vatikane prisiėmė atsakomybę spręsti Medjugorjėje vykstančius reiškinis. Šitoks neįprastas jos sprendimas parodo tų įvykių svarbą ir jų turinio ypatingą reikšmę žmonijai.

I. KEIČIANT PROVINCINĮ ŽVILGSNĮ Į PASAULINĮ

Pradžia

Tai atsitiko 1981 m. birželio mėn. 24 d. viename tuometinės komunistinės Jugoslavijos užkampyje, Medjugorjės kaime. Grupelė jaunuolių sakė, kad jie kalne matė nuostabią Ponią. Birželio 25 d. jie ją ne tik matė, bet ir su ja kalbėjo. Ir taip kas vakarą. Paklausta ji pasisakė esanti Švč. Mergelės Marija, „Taikos Karalienė“.

Buvo žmonių, kurie jais patikėjo. Bet netikėjo tos vietovės parapijos pranciškonai kunigai, o dėl to „prasimanymo“ jaunuoliai papuolė į komunistinės valdžios nemalonę (įtarta, kad čia prasideda katalikų sąmokslas prieš valdžią). Jaunuolius sulaukė policija, apklausinėjo, stipriai pagrasino. Jie buvo patikrinti psichiatro, bet tas pripažino juos esant sveikais.

Klebonui Jozo Zovko tai kėlė rūpesčio: užuot eję į bažnyčią, parapijiečiai dabar sekiojo tuos jaunuolius kalnuose. Jis vienas meldėsi bažnyčioje, kai staiga aiškiai išgirdo balsą: „Apsaugok mano vaikus“. Tuoj pat pasigirdo beldimasis į bažnyčios duris. Jis atidarius, priešais jį stovėjo išsigandę ir uždusę jaunuoliai, kurie prašėsi įleisti, nes juos vijosi policija. Klebonas juos įleido. Vos spėjo juos paslėpti, kai į duris vėl kažkas stipriai beldėsi. Šį kartą – policininkai. Teradę vieną kleboną, jie nuskubėjo kitur.

Nuo to laiko klebonas jaunuoliais tikėjo. Prisiminęs balsą, kvietė juos į bažnyčią. Į bažnyčią sugrįžo ir žmonės. Komunistinė valdžia klebono reikalavo viešai atmesti vaikų „prasimanymą“ ir viską uždrausti. Klebonas nesutiko. Jis buvo tuoj pat suimtas ir uždarytas kalėjime. Sekė persekiojimo laikotarpis. Valdžia kaltino bažnyčią, pranciškonus, jaunuolius prasimanymais. Buvo uždrausta žmonėms rinktis. Keliuose stovėjo policija. Sudegino vienuolių pranciškonų namą. Moštaro vyskupas Pavlo Žaničas neigė bažnyčios narių įtaką jaunuoliams ir teigė juos esant tiesiakalbius. Kun. Zovko buvo paleistas tik po ilgo laiko. Uždrausta jam likti klebonu toje parapijoje.

Ištyrusi, kad nekyla jokie sąmokslai, komunistų valdžia nusiramino. Tačiau atsirado kita problema. Norint šią problemą suprasti, reikia pažinti kroatų tautos istoriją.

Vyskupas ir pranciškonai

Balkanuose kroatų į katalikų tikėjimą atvertė misionieriai pranciškonai. Jie statė vienuolynus, bažnyčias, kūrė parapijas, aprūpino tikinčiuosius. Popiežiai pranciškonus skyrė vyskupais. Kai 1478 m. Balkanus užvaldė turkai, jie aršiai persekiojo katalikus kroatų dėl jų

Vieta, kur pirmą kartą apsireiškė Šv. Marija

tikėjimo. Pranciškonai juos stiprindavo, už tai patys stipriai nukentėdavo. Bendri išgyvenimai labai suartino vienuolius su tikinčiaisiais.

1878 m. turkai pasitraukė. Bosnija-Hercegovina tapo Austrijos imperijos dalimi; po Pirmojo pasaulinio karo – silpnai sujungtos Jugoslavijos, o nuo 1945 m. – komunistinės Tito Jugoslavijos dalimi.

Vienuoliai pranciškonai ir toliau rūpinosi tikinčiaisiais kroatų krašte. Tačiau katalikų Bažnyčia nutarė tą šimtmečius išlikusią padėtį pakeisti: pagal kanoninius įstatymus įvesti vyskupijas ir parapijas, aprūpinamas ne vienuolių, bet diecezinės dvasiškių. Tai sukėlė tam tikrą nedarną.

Pranciškonai gal būtų tai paklusniai priėmę, bet tikintieji buvo labai pripratę prie jų; tad ir toliau norėjo būti dvasiškai jų aprūpinami. Kur galėjo, ateidavo į pranciškonų koplyčias. Du jauni pranciškonai Moštare – Ivan Prušma ir Ivica Vego – jiems patarnavo. Moštaro vyskupas ėmėsi griežtos politikos: juos suspendavo, t. y. atėmė kunigystės teises ir pareikalavo pasišalinti iš vyskupijos. Abu pranciškonai apeliavo: prašėsi pasiaiškinimo, bet nebuvo priimti. Netrukus jie buvo atleisti iš pranciškonų vienuolijos. Tie du pranciškonai jautėsi nekalti: jie kreipėsi pas jaunuolius, prašėsi apsireiškusių Marijos užstojimo. Viena iš jų, Vicka,

Ivan, Marija, Ivanka su tyrimo aparatu prietaisais

juos guodė. Tai sužinojęs, vyskupas aiškino, kad tikra Švč. Marija vyskupui nusikaltusiųjų neužstotų; tad šis visas reikalas yra pranciškonų išmislas jų pačių naudai ir prestižui. Taip iškilo vietos vyskupo sumanyta „teorija“, kurią jis viešai skleidė: 1) viską prasimanė pranciškonai ir 2) jaunuoliai teturi „kolektyvines haliucinacijas“.

Deja, ta vyskupo „teorija“ prasilenkė su faktu: joks pranciškonas pradžioje netikėjo jaunuoliais ir jų nepalaikė, o „kolektyvinės haliucinacijos“ buvo paneigtos mokslininkų tyrinėjimų 1984–1985 metais. Nuo to laiko vyskupas nukreipė savo įtarimus į dar kitą pranciškoną. Tai kun. Tomasek Vlasek, kuris neva turėjo žinoti apie kažkokį „Vickos dienoraštį“, kuriame buvo parašyta, kaip netikroji Marija jį, vyskupą, kritikavo. Kun. Vlasek (neva žinodamas, kad yra toks „dienoraštis“) neigė tai žinąs – net prisiekė. Vyskupas nuo to laiko šį pranciškoną viešai vadino „prisiekusiu melagiu“ ir „Medjugorjės kūrėju“, t. y. prasimanytoju (prieš jį buvo nukreipta ypatingai arši propaganda, kaip ir prieš teologą-istoriką kun. Rene Laurentiną, neva jis rašė visas tas knygas apie Medjugorję ne dėl tiesos, bet tik dėl pinigų).

Jaunuoliai neigė iš Apsireiškusių girdėję ką nors neigiamo apie vyskupą: jį jo nekritikavo; vien dažnai skatino už jį melstis.

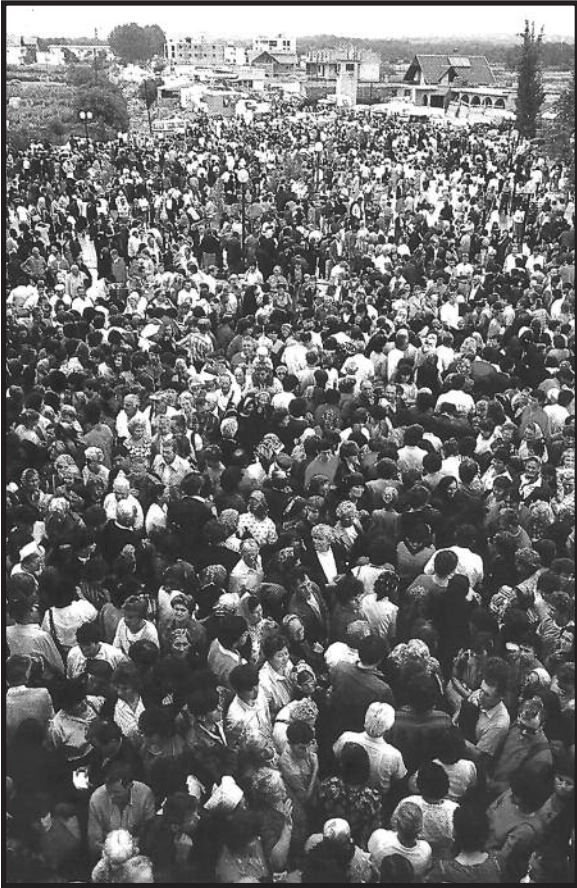
Čia tik dalis faktais nepagrįstų „žinių“, kurias vyskupijos ganytojas, deja, viešai plačiai skleidė visam pasauliui, ypač 27 psl. laišku 1984 m. spalio 30 d. Jos čia nebūtų kartojamos, bet tai buvo jo „argumentai“, kuriais buvo griaunami rimti svarstyti argumentai dėl Švč. Marijos apsireiškimo tikrumo.

Šv. Jokūbo parapijos šventovė

Nukelta į 3 psl.

Atkelta iš 2 psl.

Maldininkų minia

Atremiama vietinio vyskupo netiesa

Pirmasis, protestuodamas prieš tokią vietinio vyskupo propagandą, stiprų viešą laišką jam pasiuntė vienas žinomiausių teologų Hans Urs von Baltasar, kuris buvo giliai įsitikinęs apsišaukimu tikrumu. Perskaitęs vysk. Žaničo laišką, jis jam rašė: „O kokį apgailėtiną dokumentą Jūs išsiuntinėjote po visą pasaulį... Jūs juodinate asmenis, kurie yra nekalti ir garbingi... Jūs svaidote kaltinimus, kurie jau šimtus kartų buvo atmesti...“

Į vietinio vyskupo skleidžiamas prasimanytas klaidingas, nepagrįstas „žinias“ (apšmeižiančias tokius asmenis, kaip kun. Laurentiną, pranciškonus, ypač kun. Tomislavą Vlaškę ir regėtojus) rado reikalą reaguoti Vatikano valstybės sekretorius kardinolas Casaroli. Jis (per kardinolą F. Kuharičą) pareikalavo Moštaro vyskupą Žaničą „nustoti siuntinėjus savo asmeninius teiginius ir nustoti darius sprendimus, iki visi faktai galės būti galutinai surinkti ir įvykiai galės būti išaiškinti“ (Vatikano valstybės sekretoriaus įstaiga, Nr. 150. 458; 1985 04 01). Deja, vysk. Žaničas to oficialaus nurodymo nesilaikė; siuntinėjo ir toliau, prisidengdamas kitais.

Žymiausias apsišaukimų tyrinėtojas

Neabejotinai žymiausias Marijos apsišaukimų tyrinėtojas visame pasaulyje tuo laiku buvo prancūzas kun. Rene Laurentinas. Jis buvo parašęs monumentalų veikalą apie Marijos apsišaukimus Lurde ir nuodugniai tyręs keletą kitų pasaulyje žymių apsišaukimų (kaip Kibeo, Afrikoje, ir Buenos Aires, Argentinoje). Susidomėjęs Medjugorjės apsišaukimais, lankė, tyrė po keletą kartų kasmet nuo pat apsišaukimų pradžios. Jau 1983 m. jis parašė savo pirmą knygą apie Medjugorję, o vėliau išleisdavo po knygą kone kasmet. 1984 metais jis atvyko su keliais prancūzų mokslininkais ir, regėtojams atsiklausus Apsišaukiančiosios, tyrė juos ekstazės metu.

Moksliniai ir medicininiai tyrimai

Bažnyčios istorijoje jokių kitų (ekstazės ar vizijos) atvejų nebuvo panaudoti tokie modernūs mokslo būdai, aparatai ir metodai, kaip reiškiniams Medjugorjėje, kur sąlygos buvo itin palankios dėl to, kad šie reiškiniai ilgiau užsitęsia ir įvyksta reguliariai, taigi numatomi iš anksto. 1984 m. mokslinius tyrimus atliko italų mokslininkų grupė; 1985 m. – prancūzų. 1986 m. tarptautinė 17 tikslųjų mokslų, medicinos daktarų, psichiatrų ir teologų komisija, susirinkusi netoli Milano, peržiūrėjo surinktus mokslo rezultatus ir priėjo išvadą, kad Medjugorjėje vykstančių reiškinų negali-

ma natūraliai mokslu išaiškinti, tad jie vyksta ki-toje (antgamtinėje) tų asmenų patirtyje.

Čia pateikiama tik trumpa ir nepilna 1984–1998 m. laikotarpiu darytų tyrimų apžvalga.

Buvo naudotas pats jautriausias melo detektorius (*lie detector*); nerasta jokio įtartino reagavimo (prof. Margnelli). Visų penkių jaunuolių elgesys prieš ir po ekstazės buvo normalus. Ekstazės metu aparatai parodė šiuos nepaprastus reiški-nius.

Toje būsenoje, kurioje jaunuoliai sakosi matą Švč. Mariją, jie nereaguoja į fizinių palietimą (dr. Santini – estesiometru), nei į skausmą (dr. Santini – karščio algometru), nei į šviesą (100 vatų lempa). Nei garso, nei šviesos jusliniai impulsai nervais neperduodami į smegenis (dr. P. Maerstri – ampli-fonu). Jaunuoliai nereaguoja iš viso į išorę – dėl ypatingo susikaupimo, nukreipto į vieną objektą. Tačiau jie nėra nei epileptinėje, nei sapno, nei ha-liucinacijos būsenoje (prof. Joyeux: tai rodo elektro-encefalogramos);

Jų teigiami rezultatai buvo prieinami vietos vyskupo ir krašto vyskupų sudarytoms komisi-joms. Kodėl jos jais nepasinaudojo? Jiems buvo pasiūlyta, bet tų komisijų nariai buvo tam skeptiški (žr. *Scientific Medical Studies on the Apparitions at Madjugorje*, 1985, p. 75).

Pagijimai

Pagijimai buvo pradėti registruoti pagijimų biuro parapijoje. Buvo užregistruota daugiau kaip 300 atvejų. Čia pateikiami keturi atvejai, kurių trys įvyko Medjugorjėje, o vienas JAV.

Patyrusi stuburo slankstelių lūžį, Marija Bru-mec tapo daktarų pripažinta invalide visam gyvenimui. Ji nuvyko į Medjugorję ir 1983 m. rugpjūčio 8 d. staiga pagijo. Gydytojai pripažino pagijimą iš ne-pagydomo invalidumo (*Dossier scientifico*, 1986, p. 163).

12 metų sirgusi labai sunkia išsėtine skleroze su audinių sužalojimu, akla dešine akimi, Diana Badsuilė staiga pagijo 1984 m. gegužės 23 d., įvežama į Apreiškimo koplytelę Medjugorjės parapijos bažnyčioje. Dr. Spaziantė pateikė 150 medicininių dokumentų. Ekspertų nuomone, šis mediciniškai neišaiškinamas staigus pagijimas yra stipriau do-kumentuotas, negu panašaus pobūdžio jau stebuk-lingais pripažinti pagijimai Lurde.

1990 metais Medjugorjėje staiga pasveiko 13 metų berniukas Nicolo Pacini iš Italijos, sirgęs nuo 1986 metų kojų ir rankų raumenų deformavimu. Berniukas sakėsi sapnavęs Švč. Marijos statulą Medjugorjėje ir jautėsi kviečiamas atvykti. Nuvežtas prie tos statulos, staiga visiškai pagijo. Anksčiau nedavę jokios vilties, jį tikrinę gydytojai patvirtino jo išgijimą.

Jungtinėse Amerikos valstybėse Rita Klaus sirgo išsėtine skleroze nuo 1960 metų. Visiškai paraly-žuota, juto didelį skausmą pečiuose, negalėjo vaikš-čioti. Paskaičiusi apie Švč. Marijos apsišaukimus Medjugorjėje, išgirdusi balsą „Kodėl tu neprašai?“, ėmė melstis, tuoj pajuto lyg elektros smūgį, užmigo. Kai pabudo, buvo sveika ir galėjo vaikščioti. Jos gydytojas, ją patikrinęs, pripažino, kad tai mediciniškai neišaiškinama.

Bažnytiniai sprendimai

Moštaro vyskupo komisija. Medjugorje parapija priklauso Moštaro vyskupo jurisdikcijai. Todėl pagal katalikų Bažnyčios kanonų kodeksą, jam ir priklauso spręsti apie apsišaukimų antgamtiškumą. Straipsnio pradžioje buvo parodyta, koks priešiškas buvo tapęs vysk. Žaničas: jis siekė tą dvasingumo židinį užgesinti. Jis sudarė komisiją iš jo paties neigiama nuomone nuteiktų asmenų. Rimtų tyrimų nedarė. Pats pirmininkavo ir tiesiog padiktavo neigiamas išvadas. Vos susilaukė visiškai nepasmerkdamas ir neuždrausdamas.

Vatikano tikėjimo doktrinos komisijos preziden-tas kardinolas J. Ratzingeris netrukus pranešė, kad Medjugorjės įvykiai tos komisijos „nebuvo pakankamai tiriami“; tad ir jos išvados nepriima-mos. Vėliau, t. y. 1987 m., jis, atsakomybę tirti Medjugorjės reiškinius iš vietos vyskupo atėmęs, per-davė Jugoslavijos vyskupų konferencijai, kurie tu-rėjo sudaryti naują įvykių tyrimo komisiją. Toks Vatikano sprendimas buvo didelė išimtis.

Jugoslavijos vyskupų komisija. Jugoslavijos vyskupai neskubėjo. Komisija buvo sudaryta iš viet-

nių asmenų. Tarp jų tebebuvo Moštaro vyskupas Žaničas. Jis stipriai veikė, kad neigiamai nuteiktų kitus komisijos narius; ir jam gerokai pasisekė.

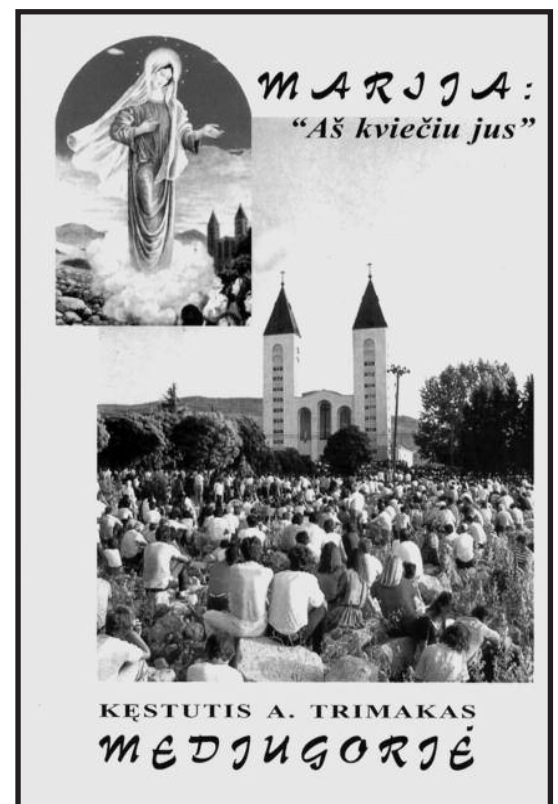
Komisijos posėdyje 1991 m. išryškėjo vienas faktas: Medjugorjė jau buvo tapusi pasauline maldininkų vieta. Tad komisija pareiškė, kad Medjugorjė yra *oficialiai* pripažinta kaip maldos vieta; tad reikia pasirūpinti maldininkais (nors nenoriai, pats vysk. Žaničas nusileido). Bet, tame posėdyje dalyvavusio arkivysk. Franičo liudijimu, aršiai ir kovingai posėdyje veikdamas, jis lėmė, kad komisija nutartų, jog nėra jokių ženklų dėl reiškinų antgamtiškumo (nebuvo žvelgiama nei į staigius pagijimus, nei į dvasinius vaisius, nei į mokslinius, medicininius tyrimų rezultatus. Komisijos išvada: *non stat de supernaturalitate*; t. y. nėra pamato (įrodymo) tų reiškinų antgamtiškumui. Kai kur tyčia imta skelbti, kad antgamtiškumas tos komisijos buvo visiškai atmestas.

Bosnijos-Hercegovinos vyskupai. 1991 m. Jugoslavija subyrėjo. Vietoje Jugoslavijos vyskupų konferencijos atsirado Bosnijos-Hercegovinos vyskupų konferencija, vadovaujama tos valstybės sostinės Sarajevo arkivyskupo kardinolo Vinco Pulije. Medjugorjės apsišaukimų atžvilgiu jis buvo skeptiškas, nesiskubino sudaryti komisijos, nei ypatin-gai nematė reikalo, kad ji aktyviai veiktų. Moštaro vyskupas Žaničas, išeidamas į pensiją ir turėdamas pažįstamų Romos kurijoje, pasirūpino, kad 1993 m. jo įpėdiniu taptų jam pačiam idėjiškai artimiausias (Medjugorjei priešingiausias) kandidatas – Ratko Perić.

Politinė padėtis tapo itin nestabili, kai Serbijos kariuomenė įsiveržė į Bosnijos-Hercegovinos teritoriją. Moštaro miestas buvo sugriautas. Medjugorjė išliko nepaliesta.

Vatikanas perima atsakomybę. Jau nuo 1984 m. Vatikano pakartotinai buvo prašoma (Splito arkivysk. Frane Franičas buvo vienas iš pirmųjų), kad Medjugorjei tapus pasauline maldininkų lankoma vieta, nebe vietiniai krašto vyskupai, bet Vatikanas spręstų apie Medjugorjės antgamtiškumą ir kitus panašius reikalus (krašto vyskupai ir jų sudarytos komisijos stebėtinai ignoravo tarptautinio masto specialistus ir jų išvadas). Norėdamas užlaikyti Bažnyčios kanoninį įstatymą, Vatikanas to padaryti neskubėjo. Tačiau, įsikisę į vietinę problemą, nei vietos vyskupas, nei krašto vyskupai nesugebėjo būti objektyvūs. Tad 2008 metais Vatikano (be abejo, paties popiežiaus Benedikto XVI, buv. kardinolo J. Ratzingerio) sprendimu, pats Vatikanas prisi-ėmė atsakomybę spręsti Medjugorjės reikalus.

Antroji straipsnio dalis – kitame „Kultūros“ numeryje

Knygos viršelis

Kun. dr. Kęstutis A. Trimakas yra studijavęs apsišaukimų teologiją, turi daugiau nei šimtą knygų apie apsišaukimus, iš kurių pusė yra apie Medjugorję, buvo toje vietovėje keletą kartų, išspausdino dvi knygas ir vieną leidinį apie ją: „Marija: aš kviečiu jus“ (1988 ir 2002), „Marija: dėkoju jums“ (2001) ir „Gero medžio geri vaisiai“ (2002).

Orfėjas ir Euridikė

NIJOLĖ KAVALIAUSKAITĖ–HUNTER

Pabaiga. Pradžia 2011 m. birželio 18 d. „Kultūroje“

Pirmosios operos, pavadintos „Dafnė“, autoriu mi yra laikomas italų kompozitorius J. Peri. Opera pirmą kartą buvo atlikta Florencijoje 1579 m. Ji sėkmingai buvo rodoma trejus metus, bet operos rankraštis dingo. Šios operos sumanytojai buvo italų menininkai, mokslininkai ir didikai, siekę atgaivinti senovės graikų dramą, tik paprastesne forma. Jie manė, kad melodijos yra perkrautos natomis, o naudojamos bažnytinės giesmės pernelg sudėtingos klausyti.

Teigiama, kad operos giminė yra senovės Graikija. Tuometiniuose vaidinimuose – tragedijose – vaidino aktoriai, o jiems pritardavęs choras. Kiti operas kildina iš krikščionių misterijų, kuriose, vaizduojant gėrio ir blogio kovą, būdavo vaidinama, šokama ir dainuojama. Čia minimi pavyzdžiai leidžia teigti, kad operos užuomazgų reikia ieškoti antikinėje civilizacijoje.

Iš visų šia tema parašytų operų didžiausio populiarumo susilaukė Ch. W. Glucko opera „Orfėjas ir Euridikė“. Ją galima išvysti ir Vilniuje, ji taip pat rodoma Metropolitan Opera.

Pirmą kartą Ch. W. Glucko „Orfėjas ir Euridikė“ buvo pastatyta 1762 m. Vienos „Burgtheater“. Teatro direktorius C. Durazzo, jausdamas palankumą kompozitoriaus sukurtiems kūriniais, jį pristatė į reformas muzikos srityje linkusiems dviems vyrams: poetui R. de Calzabigi ir choreografui G. Angioloni. Šie menininkai prieš metus buvo maloniai nustebinę Vienos žiūrovus, kitaip perpasakoję Don Juano istoriją. Iki to, kol Gluckas ėmėsi keisti operą, itališkos operos atrodė kaip „raižytas akmuo“. Jose nebuvo choro, kaip aktyviai veikiančio dalyvio, dalyvavo tik šeši solistai (įskaitant pirmąją ir antrąją meilužių porą), opera buvo perkrauta

A. Hararis (Orfėjas), A. Grigorian (Euridikė)

labai sudėtingomis arijomis. Jų klausydami, žiūrovai didelio malonumo nepatirdavo. Ch. W. Gluckas šių taisyklių nepaisė. Jis siekė operą paversti drama, o ne vaidinimu su daugybe intarpų. Jis teigė, kad svarbiausia operoje yra žodis, tekstas, veiksmas, o muzika tam turi tarnauti. Muzika turi plėtoti operos siužetą, bet ne jį stabdyti. Uvertiūrą, skambančią operos pradžioje, jis laikė operos įžanga, kurioje atsispindi operos nuotaika, charakteris, kuri artima operos dvasiai. Kompozitoriaus operoje choras tapo veikiančiu asmeniu. Vietoj šėšių solistų jis paliko tris. Siekdamas paprastumo, natūralumo, arijas kūrė paprastai, dainingai, kad jos lengvai pasiektų klausytojo širdį. Atsisakė perdėti sudėtingų vokalinių intarpų, kurie neišsildavo į operos siužetą, bet buvo sukurti tam tikslui, kad solistai galėtų parodyti savo balsą. Arijas ir rečitatyvus sujungė į vientisą sceną. Jie nebebuvo išsibarstę, neišsilyję į operos turinį. Atsisakė

Ch. W. Glucko „Orfėjas ir Euridikė“ Lietuvos Nacionaliniame operos ir baletų teatre. Rež. – Jonas Jurašas

„sausų“ savianalizės pobūdžio rečitatyvų, kuriems buvo pritariama klavesinu.

Vienos žiūrovai naujai parašytą operą sutiko šaltai. Tačiau garsas apie įgyvendintas naujoves nuskriejo iki Londono, Vokietijos. 1885 m. ši opera buvo pastatyta Bostono mieste JAV ir Vokietijoje. Po dvylikos metų Gluckas sukūrė naują „Orfėjo ir Euridikės“ versiją, skirtą Paryžiaus operos teatrui. Pagrindinį Orfėjo vaidmenį jis perrašė aukštam vyriškam balsui – tenorui. Vienoje ši vaidmenį atliko kastratas Guadagni. Paryžiuje antrasis operos variantas susilaukė didelės sėkmės.

Metropolitan Operoje New Yorke pastatyta pirmoji, originali Glucko operos versija. Vaidinimui dirigavo Antony Walker (Australija), kompoziciją, grojimą violončele, dirigavimą, dainavimą studijavęs University of Sydney. Dar būdamas studentu, A. Walker buvo pakviestas diriguoti Sydnejaus ir Melbourne simfoniniams orkestrams bei buvo įtrauktas į Australijos operos jaunųjų menininkų programą. Jis įkūrė šiuolaikinę muziką atliekančių dainininkų grupę, kurios dėka atlikta daug naujų Australijoje sukurtų kompozicijų. Būdamas 22 metų, Walker dirbo su Sydnejaus filharmonijos chorą. Vėliau jis išvyko į Londoną, kur dirbo Welso nacionalinėje operoje, tuo pačiu metu dirbo JAV, Minesotos bei Cincinnačio

operos teatruose, ir, žinoma, Metropolitan Opera. Orfėjo partiją atliko kontratenoras David Daniels. Dėl Metropolitan Operoje dainuojančių dainininkų profesionalumo neverta abejoti. Dėl orkestro – taip pat. Išgautas subtilus kamerinio orkestro skambesys, kuris, priklausomai nuo siužeto, geba atskleisti dramatinės gaidas. Operos pagrindą sudaro Orfėjo monologas, kur išliejamas skausmas, nuskamba raudančios širdies intonacijos, maištas prieš likimo pokštą, dievus. Kontratenoras įtaigiai gebėjo perteikti tuštumą, vienišumą, sielą sukauciusį šaltį. Operoje dainavo gausus būrys choristų, kurie – tarsi nutikusio skaudaus įvykio liudininkai. Choristai scenoje stovi pakopomis aukštyne, tarsi sėdėtų teismo salėje ir kartu su Orfėju išgyventų dievų jiems skirtą naštą, kurią reikės nešti per visą likusį gyvenimą. Choras – gyvas organizmas, jis keičia padėtį scenoje, naudoja gestus, kurie raiškiau atskleidžia turinį. Operoje dalyvauja

22 šokėjai. Šokėjai neturi atskirų numerių, jie yra aktyvūs siužeto dalyviai, judesiu papildantys choro vaidmenį. Tai tarsi antras šokantis choras. Pasatymo metu atsisakyta „Palaimintų Dvasių šokio“ bei „Furijų šokio“. Choreografo M. Morris manymu, tai neišsilyja į operos siužetą.

Orkestro, solistų, choro, šokėjų, teatro vadovų bei scenos darbuotojų dėka išgyvenau harmonijos, grožio, tobulybės bei ilgesio šventę.

„Orfėjas“ įrodė muzikos galią, o 400 metų istorija – operos gyvybingumą ir aktualumą. □

Alfonsas Nyka-Niliūnas

EURIDIKĖS KAPAS

(Ištrauka)

Nubudęs aš atsiminiau tik tiek:

Prieš mus gulėjo vakaras – lyg scena,
Sunkia saulėleidžio užuolaida. Dangus –
Kaip žvilganti rubino vaza – degė.
Žali ir mėlyni kalnai ir pilys,
Toli, langais raudonais alebastro,
Ir violetiniai pušų miškai,
Ir violetiniai pušų miškai,
Sustingę pasakiškam horizonte,
Spindėjo raudonam sniege. Ir paukščiai,
Mums niekad nematyti paukščiai skrido
Virš užpustyto Euridikės kapo.

Tada mes nusileidome į slėnį,
Kurio gelmėje tiesėsi grakštus

Ankstyvo šiaurės renesanso miestas
Su varpinėm, piliastrais ir donžonais,
Su laikrodžiais ir apsnigtais žibintais.
Negirdima, bet jaučiama visur,
Iš žemės vidurių iškilus upė –
Fantastiškas, galingas gyvis –
Didingai plaukė po ledu per miestą.
Gelmėj spindėjo milijonais žvaigždės;
Didžiulės žuvys – geltonais plaukais,
Kaukėtos, mirgančių spalvų pelekais
Ir fosforiniais kiaukutų karoliais,
Atsimušančioj miesto aikštėj nardė
Tamsiai žalsvam kristalo vandeny.

Užrašai iš Cape Cod Pastabos apie Naująjį romaną Lietuvoje

STASYS GOŠTAUTAS

Praėjus šešiasdešimčiai metų po *Naujojo romano* bandymų Prancūzijoje (Maurice Blanchot, Michel Butor, Marguerite Duras ir Alain Robbe-Grillet) ir penkiasdešimčiai metų nuo *Naujojo romano* pasirodymo Lotynų Amerikoje (patys autoriai – C. Fuentes, G. Garcia Márquez, M. Vargas Llosa, J. Cortázar – praminė šį reiškinį „Boom“, tai galėtų reikšti griaustinį, bet žodis visgi apima platesnę reikšmę) staiga atsirado *Naujas romanas* Lietuvoje ir turbūt visoje Rytų Europoje, žanras, kuris nuo sustingimo buvo beveik numiręs, kaip seniai pastebėjo José Ortega y Gasset, diagnozuodamas romano mirtį. Pasirodė *Naujosios bangos* atstovo režisieriaus Alain Resnais režisuoti filmai pagal tuos romanus – *Hiroshima, Mon Amour* („*Hirošima, mano meilė*“, 1958) ir ne visai suprstas *L'Année dernière Marienbad* („*Paskutiniai metai Marienbade*“, 1961).

Penkiasdešimčia metų vėliau Lietuva įžengė į *Naujojo romano* laikotarpį, nors, atvirai kalbant, nedaug buvo to seno romano, verto prisiminti, ir dar mažiau noro – skaityti. Gal aš ir perduodu, bet visgi jau buvo Ričardas Gavelis, Liudas Dovydenas ir, aišku, Antanas Škėma. Galėčiau dar pridėti mano mėgstamiausią epinį romaną, manyčiau, deramai neįvertintą Vinco Pietario „*Algimantą*“, kurio dėka veikiausiai ir išmokau lietuviškai.

Bet grįžtant prie *Naujojo* lietuviško romano, gal ne visai sutapimas, kad jis pereina per magišką realizmą. Personazai, įprasti mūsų kaimo, pievų ir miškų tradicijai, staiga prapuola ir jų vietą užima magiški gyvūnai, kurie pasirodo ir dingsta, ir kartais nežinai, kas čia darosi.

Naująjį romaną nelengva skaityti. Reikia prisiversti pereiti per pirmus – ar paskutinius – 20 puslapių, kad pradėtumei įeiti į romano veiksmą, kuris po truputį atsidaro, ir skaitytojas pradeda susigaudyti, kas gi vyksta su dvidešimčia paslaptingų personazų labai realioje aplinkoje. Iš to ir kilo Lotynų Amerikos literatūrinis terminas, pasiskolintas iš Vokietijos – „magiškas realizmas“, kuris iš tikrųjų nėra nei magiškas, nei realistinis. Tačiau kadangi jau įpratome prie šios sąvokos (Garcia Márquezo romanų dėka), tai įpratome matyti ir pasaulį, tokį stebėtiną, kad jis tikrai atrodo magiškas.

G. Garcia Marguez. „*Apie meilę ir kitus demonus*“

Renatos Šerelytės obsesija su magišku realizmu Lietuvoje turbūt yra unikali, ji net yra parašiusi trumpą tekstą, puikiai išverstą į anglų kalbą Laimos Sruoginytės (*The Earth Remains-Anthology*, Vilnius, Tyto Alba, 2002), kur Renata paaiškina, ką reiškia tas sapnų pasaulis, ypač dar Tarybų Lietuvos laikais: „In my work the reality of the Soviet era is expressed through magic realism or even surrealism“).

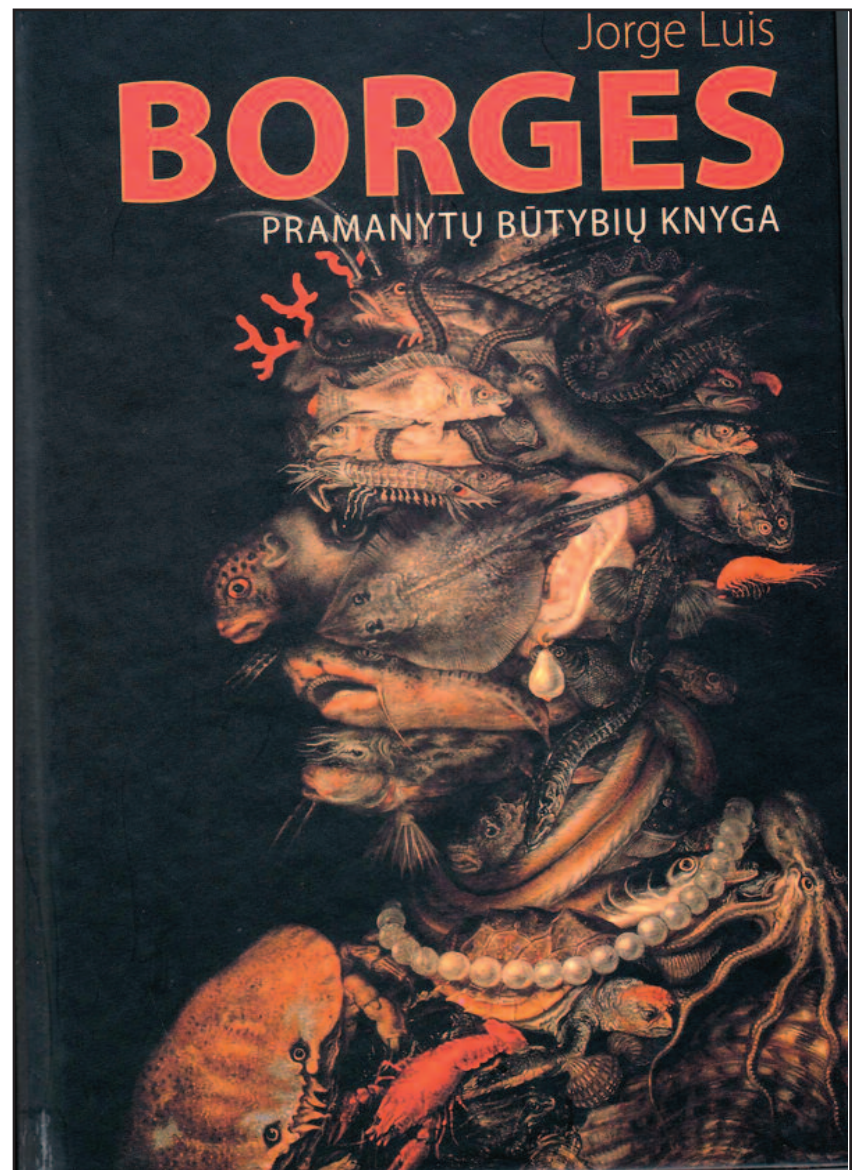
Renatos romanas „*Vėjo raitelis*“ virsta beveik pirmu sąmoningu to magiško realizmo, kurį autorė supranta poetiškai, ieškojimu. „*Vėjo raitelis*“ – senas, archetipinis tėvo (ne motinos) ieškojimas, nes iš tikrųjų tėvą yra sunkiau rasti, ir nežinia, ar jis vis dar reikalingas, kai kas antras vaikas šiandieną auginamas tik motinos. Tas edipiskas tėvo ieškojimas skamba poetiškai ir turėtų būti viso romano metafora. Reportažo forma, nes du svarbiausi personazai yra žurnalistai: operatorius, nes jis viską filmuoja, kol pasibaigia juosta, ir jo kolegė Ženia. Jie kartu važiuoja per kaimus ir miškus, pakelėse sustoja dabar taip vadinamose „kavinėse“, iškilusiose vietoje karčiamų – tarsi laikas nuo praėjusių amžių nebūtų prabėgęs.

Romanas trumpas, bet skaitomas ilgai, nes yra daug naujų žodžių, o gal – senų žodžių, kurių reikšmę reikia atspėti, yra daug svetimžodžių, angliškų, lenkiškų, rusiškų, panašiai kaip Gedimino prospekte. Žinoma, *Naujasis romanas* reikalauja naujo žodyno, Renatos žodynas – tikrai naujas ir turtingas naujais, senais, sukurtais žodžiais, todėl negali jo skaityti be žodyno pagalbos. Kiekvienas amžius turi savo žodyną ir poezija kaip tik ir atlieka žodžio kūrimo funkciją, nesvarbu, ar tai būtų eiliuotas tekstas, ar poezija proza.

Renata atskleidžia tą žodyno turtingumą, kuris pateisina jos ieškojimą – galėčiau pateikti ilgą sąrašą žodžių, kurių kasdien nenaudojame ir kurių reikšmę reikėtų surasti žodyne. Kaip bebūtų, autorė bėga nuo banalybės, ir nors tema labai paprasta – sibiriokės Sašos (kiek tokių Sašų galima rasti Lietuvoje?) – tėvo paieškos ir žurnalistų pareiga yra sekti tą ieškojimą: rašytoja sugeba sukurti dviprasmišką pasaulį, pilną magiškų būtybių.

Romanas parašytas daugiausia trečiuoju asmeniu, bet yra ir pirmojo, ir antrojo asmens pasakojimo linijos; tai naujienos mūsų romane, kuriame sunkus trečiasis asmuo yra pajavirintas kitais asmenimis.

Iš tiesų, tai eksperimentinis romanas, pradėtas Jurgos Ivanauskaitės, bet jis, kaip žanras, nespėjo išsirutuoti į tikrą *Naująjį romaną* ir nepajėgė

Ch. L. Borges. „*Pramanytų būtybių knyga*“. Iš ispanų k. vertė Linas Rybelis. – Vilnius, Lietuvos rašytojų sąjungos leidykla, 2008

Kadras iš filmo „*Apie meilę ir kitus demonus*“

sutrumpinti ilgų aprašymų; vietoje 130-ties tęsiasi 400 puslapių. Julio Cortázar apie savo romaną „*Žaidžiamieji klases*“, kuris yra beveik 500 puslapių, yra man prasitaręs, kad neturėjo laiko parašyti trumpiau, tai vis naujo romano pasekmės – atsinaujinti, kad žanras būtų išgelbėtas nuo senų, nuvalkiotų pasakojimo formų. Ar šitie bandymai bus tęsiami, ar ras naujų skaitytojų ir naujų autorių, sunku pasakyti... reikia laukti.

Romanas yra stebėtinai žanras, jam reikia ypatingų sąlygų, tokių kaip laisvė, kultūrinė pažanga, tradicijos. Todėl okupuotoje Lietuvoje ir išėivijoje jis neklestėjo, ir nors būta gerų bandymų, tie bandymai netapo kūnu ir krauju – niekada visiškai neįsikūnijo, nes romanui, kaip minėjau, reikia tam tikrų sąlygų, be kurių jis negali egzistuoti. Kitaip gaunamas ilgas pasakojimas, dažnai labai nuobodus, kuris nieko nesukuria, tik atpasakoja realybę, kuri dažnai būna banali. *Naujasis romanas* ne tik yra laisvos šalies kūrinys, jis apima ir šių dienų Lietuvą su jos problemomis, kurios yra

STANISLOVAS ABROMAVIČIUS • EILĖRAŠČIAI

* * *

Pabudimas – kupinas pavojų,
jeigu nesuprasi, kur esi.
Niekur nenuėisi, jei be kojų,
neišgirsi, jeigu be ausų.

Tyloje langinės garsiai trankos.
Tai pajusi tarsi nejučiom,
maigysi pagalvę ryto rankom,
paiką žodį vysi tom pačiom.

Skris mintis lyg gero oro ženklas
tik aukštyn, kur nieko nebėra,
kur dar groja pačios senos kanklės,
greitai leidžiasi diena gera.

* * *

Suturėk, jei gali,
šitą rūpestį:
man nelengva
gyventi su juo...
Už klojimo jau sutemos tupiasi,
ruošias miškas po dangų skrajot.

Pajutimas pabėgusio
lūkesčio,
supratimas, kad jis, va, čia pat...
Kiek dar bus man to sielvarto
klūpančio –
visas gorčius, o gal net kapa?

Išgiedosiu paukščių
savo nerimą,
atsinešiu į gryčių vandens
iš to šulinio, į kurį paneria
liūdnos mintys pernykščio rudens.

* * *

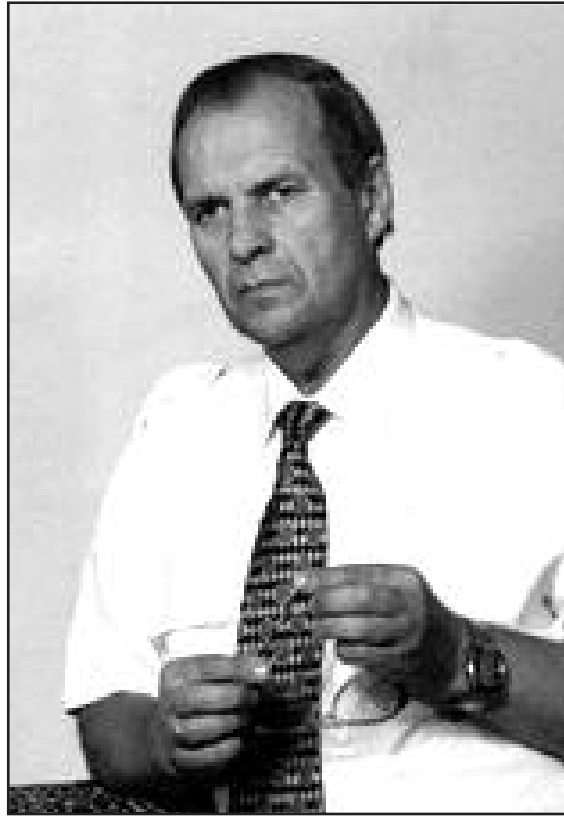
Sukosės margo ąžuolo drevė,
išskris į debesį prisiminimai
ir išlakstys kaip blogo posmo rimai,
kuriais lyg tėvo vyžomis avi.

Padūkusi lemtis pastogėje tupės,
žiūrės į klonį išnarinti pirštai
ir stengsis lyg senutei našlei piršti
vaikystės pievas klonius ir upes.

Ak, nesijausk laiminga ir tyra,
nors kosuliai senatvės plaukia saldūs,
lyg šiltas kvapas mūsų miško maldos
saulėlydyj, kai saulės nebėra.

PAMIŠKĖJE

Takas siauras, tiesus,
o už posūkio neria į kairę...
Garsiai keikiu kitus,
į šalis dar prieš tai pasidairęs.

Blyksi Dievo žaibai,
būgnais suskamba šlapias griaustinis,
klykia pempės raibai,
varnalėšos prie kūdros skandinas.

Nieks linelių neraus,
nes nebuvo čia kam jų pasėti...
Aš po dangų dairaus,
traukiu margą lyg epušė skėtį,

nors lietaus gal nebus,
nes tie debesys klonio neranda,
o po tėvo rugius
vaikštinėja paklydėlis gandras.

* * *

Pasaulį apkabink
per jo liaunus pečius,
kai vakarais pavargęs kosi
ir mirksta motinos sijono klostė
per vakarienes atlaidus plačius.

Pasaulį išbučiuok
į tris baltas dalis,
bet vieną, didžiąją, pamiršk iš karto,
nes ji nuoboduliu palis
prie svetimo miestelio vartų.

Pasauliui priekaištauk,
kai jis užmigs
ir negirdės paukštelio mažo.
Tik negalvok, jog tai mirażas
sapnavos tau,
ir sąmonėj paliks.

* * *

Laukinio obuolio delne,
kur praeitis lyg vėtra ūžia,
aš nerandu tavęs, deja,
anų dienų liūdna drauguže.

O taip kvepėjo riešutais,
šermukšnio uogom palei kelią,
atsiminimais, bet ne tais,
kurie dabar iš miego kelia.

Vaizdai drobulėm uždengti,
skliautai – lyg seno juodo skėčio.
Tave žilojoj sukaktyj
matyčiau, jei akis turėčiau.

* * *

Gegužio margą rytą
su prieblanda žila
užsnūdo nemigdyta
melsvų šilų tyła.

Tik žaluma pakvipo,
tik nerimu pragydo,
ant kalno užsilipo,
o klonyje paklydo

atsiminimai baikštūs
ir nutikimai tylūs...
Paskui rūkais jie vaikščios
su batais septynmyliais.

* * *

Kas šį pasaulį sugalvojo tokį –
paniurusį apžlibusiais kraštais –
lyg ketaus puodo baltą šokį
ant kaimo krosnies geležų rytais?

Kas debesis juodus danguj sumąstė,
nudažė juos sugedusia spalva,
uždėjo horizontui medžio skląstį,
kad saugotų lyg miegantis šuva?

Kas žemę subjaurojo ratų vėžem,
nesušukuotus pabalio miškus,
ir jais lyg suodinom vaikystės ližem
paramstė nežinion nubėgusius laikus?

Ir nežinau, ar aikčiot, ar bjaurėtis
pakilusiais iš nemigos stabais:
pasaulis šis – mamos miltuotas rėtis,
laukimais kvepiantis to vakaro
darbais...

* * *

Čia pakelės žalios,
čia kloniai dantyti,
čia bėga berželiai
tik ką iškinkyti.

Už posūkio kito
ir jėgos jau mažta –
ten nieks nematyta,
ten svetimas kraštas.

Saugo praeitį, kad ateitis mokėtų atsiminti

GERDA GUDJURGIENĖ

Birželio 9-ąją, Tarptautinę archyvų dieną, Lietuvos valstybės archyvai pirmą kartą pakvietė į „Gyvo archyvo“ dienos renginius.

Lankytojai buvo kviečiami užsukti ir išitikinti, kad net mažiausias šalies archyvas – ne uždara ir neprieinama dokumentų saugykla, o gyvas, jaukus ir svetingas kultūros židinys, turintis ką parodyti, randantis kuo nustebinti.

Archyvų patalpose buvo eksponuojamos saugomų dokumentų parodos, vyko apžvalginės ekskursijos po archyvų saugyklas, rodomi kino seansai, nuotraukų peržiūros, vyko garso įrašų perklausos. Lankytojai populiariai buvo supažindinti su archyvų veiklos specifika, įdomiomis bylomis ir dokumentais. Lietuvos valstybės istorijos archyve surengtoje parodoje „Prisilietimas prie senosios istorijos“ buvo eksponuojami XV–XIX a. dokumentai, ekskursija į Senujų aktų, pergamentų ir mik-

Lankytojai Lietuvos Ypatingajame archyve

rofilmų saugykla supažindino su saugomu istorijos lobynu, lankytojai pamatė net 0,5 metro storio bylą. Seniausias archyve saugomas rašytinio šaltinio originalas yra Vakarų Europoje rašytos pergamentinės liturginės knygos fragmentas, datuojamas XIII a. pabaiga – XIV a. pradžia. Pergamentų saugykla įdomi dar ir tuo, kad čia buvo įrengta atominio karo slėptuvė.

Parodoje Lietuvos ypatingajame archyve pristatyti saugomi įdomūs LTSR KGB (saugumo), Vidaus reikalų ministerijos (MVD), Lietuvos komunistų partijos (LKP) dokumentai, KGB sudarytos žymių Lietuvos visuomenės veikėjų bylos, KGB darbuotojų ir rezervistų, LKP nomenklatūrinių darbuotojų asmens bylos, tremtinių bylos ir kiti dokumentai.

Nuo seniausių laikų

Dokumentų kaupimas Lietuvoje turi senas tradicijas. Dokumentų saugojimo klausimais rašoma jau III Lietuvos Statute (1588 m.). Tačiau daug seniausių Lietuvos rašytinių šaltinių sunaikino laikas ir karai, jie atsidūrė svečiose šalyse.

Lietuvos valstybės istorijos archyvas (LVIA) yra didžiausia ir svarbiausia archyvinų dokumentų saugykla Lietuvos istorijai nuo XIII a. iki Nepriklausomos Lietuvos paskelbimo 1918 m. (kai kurių jos sričių 1918–1940 m.) nagrinėti. Tai Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės aukščiausių, centrinių ir vietos (1229–1795 m.), Rusijos valdymo laikotarpio (1795–1915 m.), Vilniaus, Kauno ir Su-

valkų gubernijų ir kaizerinės Vokietijos okupacinės (1915–1918 m.) valdžios institucijų dokumentai. Be jų, archyve yra religinių bendruomenių dokumentai (1387 m. – XX a., katalikų, stačiatikių, evangelikų liuteronų, evangelikų reformatų, unitų, sentikių, žydų).

Archyve taip pat saugomi asmenų, šeimų ir giminių archyviniai fondai.

Čia saugomi dokumentai atspindi taip pat Rusijos, Baltarusijos, Lenkijos, Ukrainos, Latvijos ir kitų šalių istoriją.

LVIA savo ištakomis siekia 1852 m., kuomet Vilniuje buvo įkurtas Senujų aktų knygų centrinis archyvas. Šis archyvas Vilniuje buvo įsteigtas remiantis asmeniniu imperatoriaus 1852 m. balandžio 2 d. (sen. stiliumi) įsaku: „buvimas (Rusijos) imperijos Vakarų krašte senųjų aktų knygų... svarbių... ir sudarančių vienintelį tokio pobūdžio šaltinį tėvynės istorijai ir bajorų giminėms“. Steigiant tokį archyvą, siekta dvejopų tikslų: iš vienos pusės, apsaugoti dokumentus nuo sunaikinimo ir falsifikavimo, iš kitos – carinė administracija siekė pateisinti carinę politiką aneksuotame nuo XVIII a. pabaigos „Šiaurės vakarų krašte“ ir įrodyti jo „neabejotiną rusiškumą“. Archyvas nuėjo sudėtingą istorijos kelią, pergyveno kelių valstybių valdymą, ne kartą keitėsi jo pavadinimas.

1919–1920 m. dėl karinių veiksmų Vilnius, o kartu ir archyvas ėjo iš rankų į rankas, tam tikrais periodais jį valdė bolševikai (Raudonoji armija), Lenkija, Lietuva. Kilus Antrajam pasauliniam karui, Vilnių užėmė TSRS kariuomenė. Archyvus iš Vilniaus pradėta vežti į Tarybų Sąjungą. 1939 m. spalio 14–22 d. į Minską išvežta 18 vagonų (kitais duomenimis – 14 vagonų) archyvinų dokumentų. Iš Valstybinio archyvo Vilniuje išvežtos visos senųjų aktų knygos ir ryšuliai (apie 20 000 saugomų vnt.), buvusio M. Muravjovo muziejaus archyvas ir kiti svarbiausi dokumentų kompleksai. Archyvui padaryta milžiniška žala.

Po Antrojo pasaulinio karo archyvų veikloje buvo vykdoma ta pati prieškarinio sovietų valdžios politika. „Operatyvinių organų“ prašymu, Lietuvos TSR centrinis valstybinis archyvas buvo apkrautas darbu – asmenis bylų nagrinėjimu. Lietuvos Didžiosios kunigaikštystės istorijos tyrimas, jos dokumentų paieškos buvo netoleruojamos, ignoruojamos. Menkai buvo rūpinamasi dokumentų restauravimu ir jų išsaugojimu. Nemažai istorijos šaltinių iš archyvo buvo perduota Baltarusijai, Rusijai, Lenkijai.

1956 m. Respublikos vyriausybė nusprendė įkurti Lietuvos TSR centrinį valstybinį istorijos archyvą. Susidarė geresnės sąlygos Lietuvos istorijai tirti, skelbti dokumentus, organizuoti dokumentų restauravimą, mikrofilmavimą, plėtoti švietėjišką veiklą.

1963 m. baigtas statyti ir duris atvėrė naujas archyvo pastatas.

Atkūrus Lietuvos valstybės nepriklausomybę (1990 03 11), iš pagrindų modernizuota archyvo techninė įranga. Kompiuteriai, dokumentų kopijavimo, mikrofilmų skaitymo aparatai, apsauginė videokamerų stebėjimo sistema tapo archyvarų pagalbininkais.

1990 m. pastatytas archyvo priestatas.

Norėčiau pateikti keletą skaičių. Valstybinę archyvų sistemą su-

Plakatas, skirtas Tarptautinei archyvų dienai paminėti

daro 5 valstybiniai ir 10 apskričių archyvų. Lietuvos valstybės istorijos archyve saugomų dokumentų kiekis, vaizdžiai kalbant, sudaro daugiau kaip 16 000 tiesinių metrų. Saugome daugiau kaip 10 milijonų mikrofilmų kadru, daugiau kaip vienas milijonas kadru yra elektroninėje laikmenoje (rašytiniai dokumentai) ir kt. Atkūrus Nepriklausomybę, visi fondai buvo išslaptinti, skaitykla gali naudotis visi, kas nori, susipažinti su juos dominančiais dokumentais. Istorijos tyrinėtojų, mokslininkų paslaugoms – akademinė ir mikrofilmų skaityklos. Dokumentus rasti padeda informacijos paieškos sistemos – archyvo fondų žinynas, fondų aprašai, katalogai ir kitos priemonės. Ypač populiarius genealoginio pobūdžio paklausimai. Tapę laisvi lietuviai panoro sužinoti savo giminės šaknis, kas buvo jų seneliai ir proseneliai, tetos ir dėdės. Temos įvairiausios – žemės gražinimo reikalai, teisiniai dalykai, vietovių, kaimų paieška. Senjorai ateina į archyvą tyrinėti juos dominančių do-

Nukelta į 8 psl.

Lankytojai Lietuvos valstybės istorijos archyve

Pastabos apie *Naująjį romaną* Lietuvoje

Atkelta iš 5 psl.

universalios ir naujos. Kaip kad Madagaskare atrandama nauja gyvūnų rūšis, taip romane atrandamas naujas žmogus, tėvai iš košmaro, našlaičiai, pasimetę pas „ponià Jadzià“, ir viskas labai realu, tai aptinkama visoje Lietuvoje, o gal ir visoje sugriuvusioje Sovietų Sąjungoje. Vienintelis būdas prisiminti „gerus“ tarybinius laikus – tai pasijuokti ir su humoru įvertinti šį absurdo laikotarpį.

Tad čia – naujas romanas pakeliui į romano atgimimą, kaip buvo Prancūzijoje ir Meksikoje, Kolumbijoje, Argentinoje ir Peru. Gal ir gerai, kad Ortega paskelbė romano mirtį, nes toks, koks jis buvo XIX amžiuje, vargu ar šiandien beįmanomas. Jis savo duoklę atidavė, ir tikrai jam jau buvo atėjęs laikas numirti. Bet romanas yra reikalingas žmonijai, tik ne tas senas ir pavargęs – reikėjo romano, kuris kalbėtų šių dienų kalba ir išreikštų šių dienų mintis ir problemas. Renatos Šerelytės „Vėjo raitelis“ eina ta linkme. Jeigu Jurga Ivanauskaitė nebūtų išėjusi taip anksti, esu tikras, kad irgi būtų prisidėjusi prie *Naujojo romano* sukūrimo.

Renata labai daug darbo palieka skaitytojui.

Jos romano skaitytojas – ne pasyvus skaitytojas miego prieangyje, bet labai aktyvus, beveik kad su pieštuku ir žodynu rankose. Toks ir yra naujo romano tikslas, nes tikrai jau seniai pavargome nuo nekūrybingų aprašymų, nepajėgusių sukurti naujo žmogaus naujame pasaulyje.

Paskutiniu metu, parašyti anglų kalba, pasirodė keli veikalai, kurie eina tuo pačiu keliu *Naujojo romano* link. Tai jau pripažintas rašytojas Antanas Šileika, kurio naujausias romanas apie partizanus „Underground“ (Toronto, 2011) yra gana sunkus savo tema, jam gal kiek trūksta spontaniškumo, bet tema iš tiesų yra apgalvota ir subrandinta.

Rūtos Šepetytės romaniukas „Between shades of gray“ (Philomel Books, 2011, liet. – „Tarp pilkų debesų“, „Alma littera“, Vilnius, 2011) – natūralus, gerokai naivokas, bet šviežias nepaprasto grožio pasakojimas, kuris, rodos, įvyko šiandien. Tai kitos rūšies naujasis romanas. Dar galima būtų paminėti Daivos Markelytės kūrybinę prozą, įdomiai pavadintą „Baltos lankos, juodos avys“. Tai prisiminimai apie išėivijos integraciją JAV miestuose, konkuruojantys tarp istorijos ir fikcijos. □

A. Resnais kino filmo „Hirošima, mano meile“ plakatas

Saugo praeitį, kad ateitis mokėtų atsiminti

Atkelta iš 7 psl.

kumentų, kaip mes į darbą, ankstų rytą... Klientų prašymu, archyvas išduoda pažymas apie asmenų gimimą, santuoką, mirtį. Kadangi labai daug norinčių, ruošiamės vėl priimti prašymus mokamiems genealoginiams paklausimams. Žodžiu, visų, kurie domisi senąja Lietuvos valstybės ir aplinkinių kraštų istorija, savo protėviais, laukia unikalūs, pageltę nuo senumo valstybės istorijos archyvo dokumentai, jo skaityklos ir kvalifikuoti archyvarai, – sakė Archyvų asociacijos valdybos pirmininkė Neringa Českevičiūtė.

Tačiau, pasak direktorės, pastaruoju metu atsirado kalbos problemų. Dauguma dokumentų, išskyrus trumpą Nepriklausomos Lietuvos tarpukario laikotarpį, yra parašyti ne lietuvių, o senąja gudų – slavų, lenkų, lotynų kalbomis. Archyvui jau trūksta darbuotojų, kurie galėtų skaityti šiuos dokumentus. Nėra ir pamainos. Šiandien jaunimas jau nemoka rusų kalbos. Užsidaro senųjų aktų skyrius, tad gali atsitikti taip, kad archyvas taps tik dokumentų saugotoju.

Ypatingasis archyvas atviras visiems

Pirmą kartą pravėrus puošnaus namo (Gedimino prospektas 40/1) duris, apima dvejopas jausmas – dabar čia Lietuvos ypatingasis archyvas, sovietmečiu buvo KGB „rūmai“. Anuomet šis namas ir jo paradinėse duryse pasirodantys žmonės praeiviams kėlė didelį siaubą. Sklido gandai, kad čia kiekvienam Lietuvos piliečiui buvo vedama byla, kad jo rūsiuose kankinami žmonės, kad netoliese esančiame Tauro kalne įrengtos kalnimo kameros, o antenos nukreiptos į buvusį Lenino prospektą, kur vaikščiojo žmonės – buvo klausomasi jų pokalbių.

Pasakojama, kad šioje vietoje kažkada buvo laukymė ir 1863 m. sukilimo dalyvių egzekucijos vieta. Pasak žinovų, 1900 m. rusų caras čia pastatė teismų pastatą. Kaip ten bebūtų, ši vieta visais laikais buvo paslaptinga ir kėlė baimę.

Į „Gyvo archyvo“ dienos renginius pakvietę Ypatingojo archyvo darbuotojai paragino visus gaudus, legendas, mitus atmesti ir susipa-

žinti su šio archyvo veiklos specifika.

Čia saugomi Lietuvos TSR valstybės saugumo komiteto (KGB), Lietuvos TSR vidaus reikalų ministerijos (MVD), Lietuvos komunistų partijos (LKP) dokumentai. Didžioji jų dalis – rusų kalba. Komplekse sukaupti Lietuvos SSR KGB 1940–1990 m. veiklos, operatyvinio – agentūrinio darbo, už politinius motyvus teistų asmenų baudžiamosios bylos, kiti svarbūs tautai ir valstybei dokumentai. Baltijos šalyse didžiausiam KGB archyve saugomi unikalią istorinę vertę turintys dokumentai, atspindintys sovietinio represijų aparato veiklą, numatytų ištremti asmenų sąrašai, tremties, kovos prieš lietuvių tautinį pagrindinį, antisovietinį pasipriešinimą bylos.

Kai kurie unikalūs dalykai visuomenei pateikti pirmą kartą.

Apžvalginėje ekskursijoje po itin moderniai įrengtas saugyklas gidas pasakojo, kad gandas, jog dokumentai, po devyniais užraktais paslėpti keliems dešimtmečiams, neatitinka tikrovės. 2007 m. buvo pakeistos išduodamų bylų taisyklės, tad šiandien jomis gali naudotis visi norintys. Išskyrus bylas apie asmenis, kuriuos saugo įstatymai. Legendą, kad vertingiausia informacija sunaikinta, taip

pat neteisinga. Kai kas tikrai yra išvežta, kai ko trūksta (6, 7, 8 dešimtmečių dokumentai), tačiau likusių pakanka tyrinėtojams, mokslininkams, rašytojams. Pasak gido, šie žiaurios istorijos liudininkai laukia menininkų, literatų, kino kūrėjų dėmesio. Tik būtina mokėti juos skaityti, teisingai įvertinti, nes galima klysti ir apkaltinti žmogų.

Gausiai susirinkusius ypač sudomino dokumentų, bylų paroda. Ne vienam širdis suspurdėjo, žvelgiant į pokario Lietuvos partizanų, 1982–1987 m. jaunimo, Lietuvos laisvės lygos mitingo 1987 08 23 Vilniuje, prie A. Mickevičiaus paminklo, Lietuvos laisvės lygos mitingo 1988 09 28 Vilniuje, Katedros aikštėje, nuotraukas.

Tragišką praeitį priminė 1972 m. gegužės 14 d. Romo Kalantos žūtis. Kraupus vaizdas, pasižiūrėjus į LTSR KGB darytas nuotraukas apie demonstraciją Kaune, įvykusią R. Kalantos laidotuvių dieną. Nuotraukos atrinktos iš demonstracijos dalyvių baudžiamųjų bylų. Protesto akcijos dalyviai buvo gaudomi, nukerpami plikai, tardomi, mušami, įkalinami.

Lankytojai savo rankomis galėjo paliesti asmenišką kalėjusių žinomų disidentų daiktus, paskaityti jų bylas.

Nuotraukų demonstravimo metu skambėjo Nijolės Sadūnaitės 1988 m. apklausos garso įrašas.

Buvo rodomas filmas „Ideologas“ apie rusų disidentus, nuteistus kalėti už antitarybinę veiklą.

Pirmą kartą surengta „Gyvo archyvo“ diena turėjo didelį pasisekimą, nustebino net pačius rengėjus. Jie nesitikėjo, kad susirinks tiek daug žmonių, kad taip aktyviai domimasi šalies istorija, kova už nepriklausomybę. Galimybė pabuvoti ten, kur dar taip neseniai buvo uždrausta zona, pamatyti ir išgirsti tai, kas buvo neįmanoma, žmogų išlaisvino nuo tos kupros, kurią jis užsiaugino niūriais sovietmečio metais.

Ypač smagu, kad į renginį atėjo daug jaunimo.

Įsiminė vienos merginos žodžiai, pasakyti Valstybiniame istorijos archyve: „Važiuojame į luvrus, ermitažus, o turime savo Luvrą Lietuvoje“. „Gyvo archyvo“ dienos rengėjai sako, kad šie žodžiai atperka tą nelengvą darbą, kurį jie nuveikė, ruošdamiesi šiam įvykiui. □

Lankytojai susipažįsta su Lietuvos Ypatingojo archyvo bylomis